فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۷، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۱، شماره پیاپی ۱۰۶

اصغر ضرابی، استاد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه اصفهان
ملیحه ایزدی، کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری دانشگاه اصفهان
فرحناز ابوالحسنی، کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری

A. Zarrabi
M. Izadi
F. Abolhassani

E-mail: a.zarabi@geo.ui.ac.ir

شماره مقاله: ۸۶۶

شماره صفحه پیاپی ۱۸۳۱۷-۱۸۲۹۷

تعیین میزان برخورداری مناطق شهری اصفهان از شاخص‌های فرهنگی

چکیده:

خدمات فرهنگی یکی از ارکان اصلی توسعه فرهنگی محسوب می‌شوند. هدف از این پژوهش، بررسی چگونگی یا نحوه برخورداری مناطق شهر اصفهان از لحاظ شاخص‌های فرهنگی، به منظور دستیابی به میزان نابرابری‌های ناحیه‌ای در مناطق مذکور است. جامعه آماری پژوهش را، مناطق چهارده گانه شهر اصفهان تشکیل می‌دهد. با توجه به مؤلفه‌های مورد بررسی، رویکرد حاکم بر این پژوهش «توصیفی-کمّی و تحلیلی» است. در این پژوهش ۳۵ شاخص با روش تحلیل عاملی خلاصه شده و به ۵ عامل تقلیل یافته و به صورت ترکیبی در عوامل معنی دار ارایه گردیده‌اند. سپس میزان تأثیر هر یک از عامل‌ها در توسعه خدمات فرهنگی مناطق مشخص و با بهره گیری از مدل *TOPSIS* به عنوان یک روش تصمیم گیری چند شاخصه و استفاده از روش وزن‌دهی آنتروپی، مناطق در پنج گروه (بسیار برخوردار، برخوردار، متوسط، محروم، بسیار محروم) سطح بندی و جایگاه هر یک از مناطق در میزان برخورداری از شاخص‌های مذکور مشخص گردید. سپس از طریق ایجاد رابطه رگرسیونی بین عوامل تأثیر گذار و میزان تاپسیس، عامل‌هایی که در افزایش سطوح توسعه خدمات فرهنگی مناطق مؤثرند مشخص گردید. یافته‌های پژوهش مبین آن است که مناطق شهری اصفهان به لحاظ برخورداری از نظر شاخص‌های فرهنگی یکسان و برابر نیستند و تفاوت آشکار و محسوسی در میزان درجه برخورداری از امکانات و فضاهای فرهنگی در بین مناطق وجود دارد. از مجموع ۱۴ منطقه شهری، مناطق ۱ و۳ در سطح بسیار برخوردار هستند

و مناطق۵ و ۶ سطح دوم یا برخوردار را شامل می‌شوند و منطقهٔ ۴، ۸ و۱۲ سطح نیمه برخوردار(متوسط) را در بر دارند و همچنین مناطق محروم شامل منطقهٔ ۲، ۱۱ و۹ هستند و پنجمین سطح مناطق ۷، ۱۴، ۱۰ و ۱۳ را به خود اختصاص داده‌اند و نهایتاً با در نظر گرفتن مدل رگرسیون، شاخص‌هایی که اولویت اول و سوم را دارند، در جهت توسعه خدمات فرهنگی مناطق شهر اصفهان پیشنهاد شده است.

واژه‌های کلیدی: تحلیل فضایی، شاخص‌های فرهنگی، برنامه ریزی فرهنگی، مناطق شهر اصفهان.

۱- مقدمه:

توسعه متعادل و متوازن فضاهای جغرافیایی، نیازمند بررسی دقیق و همه جانبه مسایل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و شناخت بهتر نیازهای جامعه و بهبود آنهاست. خدمات فرهنگی یکی از ارکان اصلی توسعه محسوب می‌شوند. برای تعدیل در پراکنش شاخص‌های توسعه، برنامه ریزی جامع توسعه پذیری مناطق با هدف ارائه الگوی مناسب برای توزیع متعادل خدمات، جمعیت و سکونتگاه‌ها (تعادل فضایی) ضرورت می‌یابد. در فرآیند برنامه ریزی توسعه، شناخت و تبیین سطوح توسعه یافتگی نواحی و آگاهی از نقاط قوت و ضعف آنها اهمیت بسیاری دارد، چرا که دستیابی به الگو وارهٔ توسعه پایدار نیازمند تعادل در توزیع شاخص‌های خدماتی، اقتصادی، فرهنگی، برنامه ریزی و...است (فنی،۱۳۸۳: ۲). از این رو،تعادل فضایی در توزیع مراکز خدماتی در شهر و دستیابی به آن مقدمات توسعه پایدار شهری را فراهم می‌آورد و نابسامانی در توزیع منطقه ای و محلی باعث دوری مناطق و محلات از عدالت اجتماعی می‌گردد (نسترن،۱۴۵:۱۳۸۰). بررسی شاخص‌های عمده اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، بهداشتی و... در سطوح مختلف، خصوصاً ناحیه‌ای هم معیاری مناسب در جهت تعیین جایگاه نواحی است و هم نیازمند اعمال ملاحظات خاص در سطح ناحیه‌ای و تعیین شرایط سازگاری و انطباق ملی - ناحیه‌ای است (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۳: ۱۰۲).

ضرورت پژوهش از آنجا ناشی می‌شود که با بررسی و تحلیل فضایی امکانات فرهنگی موجود در سطح مناطق شهری اصفهان، می‌توان به کمبودها و تراکم‌های بی رویه پی برد. و همچنین می‌توان پی برد که هر یک از مناطق شهری از نظر برخورداری از امکانات مذکور در چه سطحی قرار دارند. بنابراین، بررسی و نحوه پراکنش شاخص‌های توسعه خدمات فرهنگی در فضاهای مختلف جغرافیایی و تعیین پتانسیل‌ها و ضعف‌ها، باعث می شود تا عدم تعادل در توزیع امکانات فرهنگی بهتر مشخص شود و برنامه ریزی برای توزیع عادلانه آنها و دسترسی تمام افراد جامعه به خدمات مورد نظر، به نحو مطلوبی محقق گردد. در این راستا، این مطالعه سعی دارد برای دستیابی به توسعه متعادل در مناطق، با شناخت موقعیت و چگونگی توزیع شاخص‌های انتخابی در این نواحی و بهره گیری از تکنیک‌های مختلف (تحلیل عاملی، مدل *TOPSIS*، رگرسیون و سیستم اطلاعات جغرافیایی) به تجزیه و تحلیل شاخص‌های مورد نظر بپردازد.

۲- اهداف پژوهش:

از اهداف اصلی این پژوهش: ۱- شناسایی موقعیت و چگونگی توزیع شاخص‌های فرهنگی برای حصول به توسعه متوازن مناطق و ۲- تعیین سطوح برخورداری مناطق از نظر شاخص‌های فرهنگی است.

۳- پیشینه پژوهش:

زیاری(۱۳۷۹) در پژوهشی با عنوان «سنجش درجه توسعه یافتگی فرهنگی استان‌های ایران»، ضمن بهره گیری از روش تاکسونومی عددی، درجه توسعه یافتگی بخش فرهنگ در استان‌های کشور را با توجه به ۲۳ شاخص انتخابی فرهنگی اندازه گیری کرده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که استان تهران در میان استان‌های کشور، به دلیل شدت توسعه یافتگی فرهنگی، نسبت به سایر استان‌ها ناهمگن است و از نابرابری‌های فرهنگی استان‌ها، نبودِ فرصت‌های برابر در منابع، وجود نظام برنامه ریزی مرکزگرا و بهره

گیری از الگوی توسعه «مرکز- پیرامون» است (زیاری،۱۳۷۹: ۱۰۴-۹۱). تقوایی و قائد رحمتی(۱۳۸۵)، در مقاله ای با عنوان«تحلیل شاخص‌های توسعه فرهنگی استان‌های کشور» به سنجش و ارزشیابی شاخص‌های توسعه فرهنگی و نشان دادن سطوح توسعه استان‌ها از نظر بهره مندی فضاها و امکانات فرهنگی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش، حاکی از آن است که بین استان‌های کشور از نظر بهره مندی از فضاها و امکانات فرهنگی تفاوت چشمگیری وجود دارد (تقوایی و قائد رحمتی،۱۳۸۵: ۱۱۷-۱۳۲). خاکپور و باوان پوری(۱۳۸۸)، در مقاله‌ای به بررسی میزان و چگونگی توزیع فضائی شاخص‌های بهداشتی – درمانی، مذهبی، اجتماعی- فرهنگی، ورزشی- تفریحی، اداری- خدماتی، علمی- پژوهشی در شهر مشهد پرداخته اند . نتایج مطالعات نشان می‌دهد ۲۵ درصد مناطق شهری مشهد خیلی برخوردار،۲۵ درصد مناطق برخوردار،۸/۳ درصد متوسط، ۲۵ درصد مناطق محروم و ۱۶/۷ درصد مناطق خیلی محروم بوده‌اند (خاکپور و باوان پوری،۱۳۸۸: ۱۸۲-۲۰۲).

۴ - روش پژوهش:

با توجه به مؤلفه‌های مورد بررسی و ماهیت موضوع، رویکرد حاکم بر این پژوهش «توصیفی-کمی، تحلیلی و پیمایشی »است. از آنجا که جامعه آماری این پژوهش را، مناطق چهارده گانه شهر اصفهان و همچنین مدیران و مسؤولان امور فرهنگی تشکیل می دهند، اطلاعات مورد نیاز براساس سال ۱۳۸۵و ۱۳۸۷ از استانداری استان اصفهان[1]، سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان و اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان اصفهان گردآوری شده است. سپس با استفاده از ۴۱ متغیر، نسبت به ایجاد ۳۵ شاخص انتخابی اقدام شده است. پس از مرحله «شاخص سازی»، برای دستیابی به هدف مطالعه ۳۵ شاخص مورد بررسی، ابتدا با استفاده از الگوی تحلیل عاملی(موسوی و حکمت نیا،۵۵:۱۳۸۴) به عوامل معنی دار تبدیل گردیده؛ به طوری که درصد سهم هر عامل نیز در توسعه خدمات فرهنگی مناطق مشخص شده است. سپس از مدل آنتروپی شانون برای وزن دهی به شاخص‌ها و از تکنیک رتبه‌بندی

---

۱ - استانداری اصفهان، دفتر آمار و اطلاعات(۱۳۸۷).

Topsis به عنوان یک روش تصمیم گیری چند شاخصه در نرم افزار *SPSS* مناطق چهارده گانه شهر اصفهان اولویت بندی شده‌اند و همچنین از طریق تحلیل رگرسیونی برای پیش بینی سهم عوامل تأثیرگذار بر توسعه مشخص و به منظور ترسیم نقشه و نمایش سطوح مناطق از سیستم اطلاعات جغرافیایی استفاده شده است.

۵- مفاهیم نظری پژوهش

۵-۱-کالا و خدمات فرهنگی:

فرهنگ مجموعه پیچیده ای از علوم، دانش‌ها، هنرها، افکار، اعتقادات، قوانین و مقررات، آداب و رسوم، سنت‌ها و به طور خلاصه،کلیه آموخته‌ها و عاداتی است که یک انسان به عنوان عضو جامعه اخذ می کند و در برابر آن جامعه وظایف و تعهداتی برعهده دارد (سید جوادین،۱۳۸۳:۶۱۱). زویدی[۲] می گوید: فرهنگ شامل تمامی عادات یک جامعه است یا اگر جامعه را مجموعه افرادی سازمان یافته بدانیم که شیوه زندگی خاصی دارند، در این صورت فرهنگ،یعنی همین شیوه زندگی (Zevede,۲۰۰۰:۶). با توجه به مفاهیم فرهنگ و مطالب فوق، فرهنگ و عناصر فرهنگی، آموختنی هستند و نه ذاتی و به علاوه، فرهنگ و عناصر آن در صدد ارضای نیازها و احتیاجات انسان‌ها هستند. همچنین، فرهنگ و عناصر و اجزای آن باید به نحوی مقتضی در اختیار همگان و افرادی که به آنها نیاز دارند، قرار گیرند و بنابراین، باید به شکل کالاها و خدمات فرهنگی درآیند تا افراد به سهولت بتوانند از آن بهره مند گردند. حال با توجه به مطالب مطرح شده، می توان کالاها و خدمات فرهنگی را به شکل زیر تعریف نمود: «یک کالا یا خدمت فرهنگی عبارت است از شیء و یا خدمتی قابل استفاده و مفید که توسط افرادی از جامعه برای ارضای نیازهای فرهنگی سایرین تولید و ایجاد گردد (رویایی و رشیدپور،۱۳۸۷: ۲۰-۲۱). در این پژوهش، فعالیت‌ها و خدماتی که می‌توان از آن با عنوان شاخص‌های فرهنگی نام برد، از ویژگی‌های خاصی برخوردارند که سنجش و برنامه ریزی برای آنها را میسر می‌سازد. این شاخص‌ها عینی، کمّی و قابل شمارش

---

۲. Zevede

هستند و ابزاری برای گردآوری اطلاعات، تحلیل و ارزیابی بوده، و به منظور یافتن مقوله‌های قابل اندازه گیری در امر فرهنگ طراحی می‌شوند (نظیر تعداد کتابخانه به نسبت تعداد افـراد، تیتراژ مطبوعات و...).

۵-۲- ارتباط برنامه ریزی فرهنگی و برنامه ریزی شهری

اگر «برنامه ریزی» را مداخلات هدفمند، آگاهانه و سنجیده انسانی در مسـیر حـوادث و فرآیندها بدانیم، برنامه ریزی فرهنگی را نیز می توان کوشش آگاهانـه، سـنجیده و سـازمان یافته دولت برای ایجاد تغییر در وضع موجود و دستیابی به اهـداف مطلـوب در حـوزه‌هـای مختلف فرهنگی دانست (اکبری،۱۴:۱۳۸۱). به عبارت دیگر و به بیان ایـوانز، در ایـن معنـا برنامه ریزی فرهنگی عبارت است از: «تخصیص منابع، توزیع یارانه‌هـا و امکانـات عمـومی برای مجموعه ای از فعالیت‌های هنری تشویق و طراحی شده(تماشاخانه‌ها، گالری‌ها، موزه‌ها، تالارهای کنسرت، مراکز هنری و رسانه ای، نمایش فیلم و غیره) و حمایت از هنرمنـدان و کارکنان فرهنگی» (صالحی امیری و عظیمی دولت آبادی،۱۳۸۷: ۸۷-۸۸). به نظـر لنـدری، برنامه ریزی فرهنگی فرآیند تشخیص پروژه‌ها، طراحی برنامه‌ها و مدیریت اسـتراتژی‌هـای اجرا را گویند(Landry,۲۰۰۰:۷۳). برنامه ریزی فرهنگی را از یک دیدگاه، هنر برنامه ریزی شهری را گویند و از دیدگاهی کلی تر، هماهنگ سازی فعالیت‌های هنری در جامعه شـهری مورد نظر است. همچنین، گاه آن را «استفاده استراتژیک از منابع فرهنگی به منظـور توسـعه یکپارچه شهرها تعریف کرده‌اند (ایوانز،۱۳۸۱: ۳۳-۳۴). لذا برنامه ریزی فرهنگی فعالیت‌هـا، امکانات و تسهیلاتی را شامل می شود که جمعاً منابع فرهنگی یک جامعه را تشکیل می‌دهند. بدین منظور، چارچوبی طراحی شده است که عرصه‌های متنوعی که نگـرش برنامـه ریـزی فرهنگـی در زمینـه طراحـی سیاسـت‌هـا فـرا روی مـا مـی گشـاید، را نشـان مـی دهـد (Comedia,۱۹۹۱:۷۸). بنابراین، دو مقوله برنامه ریزی فرهنگی و شهری ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند، به طوری که برنامه ریزی فرهنگی در داخلِ آن دیگری جای می گیرد و بـر

برنامه ریزی و مدیریت ساختارهای کالبدی، فیزیکی و نوعی برنامه ریزی اجتماعی و فرهنگی دلالت می کند(ترابی و شیراسب،۱۳۸۳: ۹-۱۰).

۵-۳- نقش فضاهای فرهنگی در شهر

فضای فرهنگی شهر، پیام‌هایی به مراتب فراتر از پیام‌های اقتصادی و تجاری دارند و مملو از معانی، احساسات درونی، خاطرات و محتویات ضروری برای بافت اجتماعی و فرهنگی هستند(Delevan, ۱۹۸۳:۴۰۰). فضاهای فرهنگی بناهایی است که با معماری خاص به منظور کاربری فرهنگی ساخته شده و تجهیزات و وسایل مخصوص این کاربری در آنها تعبیه شده است (طبرسا و فتحی،۹:۱۳۸۱). فضاهای مذکور نقش بسزایی در شهرها دارند. با وجود چنین فضاهایی است که می توان براساس نیازهای شهروندان نسبت به برنامه ریزی فرهنگی اقدام کرد و برنامه‌های فرهنگی را در جهت غنی سازی اوقات فراغت اجرا نمود(مقدس خراسانی، ۱۲:۱۳۸۰). این فضاها، دافع ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی و دارای ویژگی‌ها و قابلیت‌های منحصر به فرد در احیای حیات مدنی، و رونق جریان زندگی شهری هستند. لذا فضاهای فرهنگی که به قصد سرزندگی و شکوفایی حیات اقتصادی و اجتماعی مراکز شهری شکل می‌گیرند، باید، فضاهایی برای تقویت حضور شهروندان در عرصه‌های عمومی باشند.

۵-۴- معرفی روش‌ها و تکنیک‌ها:

۵-۴-۱- تحلیل عاملی

این تکنیک کاربردهای گوناگونی دارد. اگر در تحلیل عاملی هدف خلاصه کردن تعداد شاخص به عوامل معنی دار باشد، باید از تحلیل عاملی نوع R استفاده گردد و در صورتی که هدف ترکیب و تلخیص تعدادی از مکان‌ها یا نواحی جغرافیایی در گروه‌های همگن در درون یک سرزمین باشد، باید از تحلیل نوع Q استفاده شود (کلانتری،۱۳۸۲: ۲۸۱-۲۹۱). مراحل تحلیل عاملی را می توان به صورت زیر خلاصه کرد: الف) تهیه ماتریس استاندارد؛ ب) محاسبه ماتریس ضرایب همبستگی؛ ج) استخراج عاملی؛ چرخش عاملی؛ د) چرخش

عوامل(از روش واریمکس[۳])؛ ه) محاسبه نمرات عاملی (مولایی،۲۴۷:۱۳۸۶). براساس اهداف پژوهش، در مرحلهٔ اول به منظور آماده سازی و پردازش بیشتر اطلاعات، کاهش حجم شاخص‌های مورد نظر و شناسایی عوامل، مجموعه شاخص‌ها وارد مدل تحلیل عاملی شده است.

۵-۴-۲- مدل تاپسیس[۴]

الگوریتم*Topsis* به عنوان یک تکنیک تصمیم گیری چند شاخصه جبرانی بسیار قوی برای اولویت بندی گزینه‌ها از طریق شبیه نمودن به جواب ایده آل است که به تکنیک وزن دهی، حساسیت بسیار کمی داشته،پاسخ‌های حاصل از آن، تغییر عمیقی نمی کند(نسترن، ابوالحسنی و ایزدی،۱۳۸۹: ۸). گزینه منتخب، گزینه ای است که کمترین فاصله را از ایده آل‌های مثبت و بیشترین فاصله را از ایده آل‌های منفی داشته باشد(اکبری و زاهدی کیوان،۱۷۱:۱۳۸۷). در این راستا، از روش تاپسیس به عنوان یک روش تصمیم گیری چند شاخصه برای اولویت بندی مناطق و همچنین، به عنوان متغیر وابسته در مراحل بعد، استفاده شده است.

۵-۴-۳- رگرسیون چند متغیره[۵]

روشی آماری است که اجازه می‌دهد نمره یک فرد در یک متغیر را بر اساس نمره‌های او در چندین متغیر دیگر پیش بینی کرد؛ به عبارتی دیگر، روشی است که متغیر مستقل بر تعدادی متغیر وابسته اثر می‌گذارد (بریس، کمپ و سنلگار،۱۳۸۲: ۲۸۱). برای اولویت توسعه خدمات فرهنگی در مناطق شهر اصفهان، امتیازات عاملی محاسبه شده به عنوان متغیرهای مستقل و ضریب اولویت توسعه (میزان تاپسیس) به عنوان متغیر وابسته، تحلیل رگرسیون شده‌اند.

---

۳. Varimax Method
٤. Topsis: Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution
٥ Multiple Regression

۶- کاربرد تکنیک تحلیل عاملی در توسعه خدمات فرهنگی مناطق

در مطالعات توسعه ناحیه‌ای، پس از اینکه متغیرها به شاخص تبدیل شدند، باید در مرحله بعدی به رفع اختلاف مقیاس[۶] بین شاخص‌ها مبادرت کرد. پس از این که اختلاف مقیاس بین شاخص‌هاست از بین رفت، یکی از مهمترین مراحل، وزن دهی شاخص‌ها ست که می‌تواند عدم قطعیت قابل توجهی در فرآیند تحلیل ایجاد نماید (*Roy&vincke,۱۹۸۱: ۲۰۷-۲۱۸*). در این تحقیق، از تحلیل عاملی نوع R به روش مؤلفه‌های اصلی استفاده شده است.

۶-۱- شاخص‌های مورد استفاده در پژوهش

شناخت بهتر و دقیقتر از وضعیت مکان‌های جغرافیایی در زمینه‌های مختلف در سطوح متفاوت، منوط به در دسترس داشتن اطلاعات کامل و پردازش شده از مکان‌های مورد نظر است. تعیین این شاخص‌ها، مهمترین گام در مطالعات توسعه ناحیه ای است و در واقع، بیان آماری پدیده‌های موجود در ناحیه است. اصولاً شاخص‌ها از تقسیم متغیرها به یک مخرج مناسب حاصل می شوند(کلانتری،۱۳۸۰: ۱۱۱-۱۱۲). نقش شاخص فقط نمایش و توضیح وضعیت یا گرایش موجود نیست، بلکه حتی الامکان یک و سیلهٔ راهنما و کاربردی برای اعمال تغییر و بهبود شرایط است. برای نیل به این مهم، با استفاده از ۴۱ متغیر، نسبت به ایجاد ۳۵ شاخص فرهنگی اقدام گردید. در این پژوهش ۳۵ شاخص به عنوان شاخص فرهنگی در نظر گرفته شده اند که عبارتند از:

X_1- معکوس بارتکفل ناخالصX_2- نرخ فعالیت عمومی X_3- نرخ سواد مردان X_4- نرخ سواد زنان X_5- نسبت کتابخانه به ده هزار نفر X_6- نسبت کتاب به ده هزار نفر X_7- سرانهٔ فضای کتابخانه‌ها و سالن‌های مطالعه X_8- ضریب استفاده کننده از کتابخانه‌ها و سالن‌های مطالعهX_9 - تعداد فرهنگسرا به ده هزار نفر X_{10}- سرانهٔ فضای فرهنگسرا X_{11} - تعداد مراکز فرهنگی به ده هزار نفر جمعیت X_{12}- تعداد کافی نت به ده هزار نفر جمعیتX_{13} - سرانه فضای کافی نت X_{14}- سرانه رایانه X_{15}- ضریب کاربران اینترنت X_{16}- تعداد کاربران

---

۶ Elimination of Scale Bias

اینترنت$X_{۱۷}$ - ضریب استفاده از سینما $X_{۱۸}$- تعداد صندلی‌های موجود در سینماها به ده هزار نفر جمعیت $X_{۱۹}$- تعداد مطبوعات محلی به ده هزار نفر جمعیت $X_{۲۰}$- تعداد انتشارات به ده هزار نفر جمعیت $X_{۲۱}$- تعداد آموزشگاه آزاد سینمایی به ده هزار نفر جمعیت$X_{۲۲}$ -تعداد نگارخانه به ده هزار نفر جمعیت $X_{۲۳}$- تعداد آموزشگاه موسیقی به ده هزار نفر $X_{۲۴}$- تعداد مؤسسات فرهنگی هنری به ده هزار نفر جمعیت$X_{۲۵}$ - تعداد عرضه محصولات فرهنگی به ده هزار نفر $X_{۲۶}$- تعداد آموزشگاه هنری به ده هزار نفر جمعیت$X_{۲۷}$ - تعداد مراکز چاپ به ده هزار نفر $X_{۲۸}$- تعداد دکه‌های مطبوعاتی به ده هزار نفر $X_{۲۹}$- سرانه فضای دکه‌های مطبوعاتی $X_{۳۰}$– تعداد موزه به ده هزار نفر $X_{۳۱}$- تعداد سالن‌های نمایشی به ده هزار نفر $X_{۳۲}$ - تعداد کانون‌های فرهنگی مساجد به ده هزار نفر $X_{۳۳}$- سرانه کاربری‌های فرهنگی $X_{۳۴}$ - نسبت مراجعه کننده به کتابخانه‌های عمومی به جمعیت لازم التعلیم $X_{۳۵}$ - تعداد سینما به ده هزار نفر.

۶-۲- ماتریس نهایی اطلاعات آماری

الف - ستون‌های ماتریس: متغیرهای مورد مطالعه در این تحلیل۳۵ شاخص ایجاد شده هستند که بیشتر آنها نیز نُرم سازی یا سرانه سازی شده اند.

ب - سطرهای ماتریس: در ماتریس تحلیل عاملی سطرها شامل مناطق چهارگانه شهر اصفهان است.

ج- عامل سازی: شاخص‌ها و متغیرهایی که دارای ارتباط درونی باشند، ترجیح می‌دهند که با یکدیگر حول یک محور یا عامل تجمع کنند؛ بدین صورت شاخص‌های بارگذاری در هر عامل که بالای ۰/۵ هستند، یک عامل را شامل می‌شوند. لذا این تجمع به صورت ارتباط مثبت تجلی می‌یابد. نتیجهٔ حاصل از به کارگیری روش تحلیل عاملی، به ویژه چرخش[۷]واریمکس[۸]تقلیل ۳۵ شاخص در ۵ عامل است. در این تحلیل مجموع ۵ عامل یاد شده جمعاً۹۳/۱۱ درصد از واریانس مجموع ۳۵ شاخص مذکور را می پوشاند که نشان دهندهٔ

۷ -Rotated Factor Matrix
۸ -Varimax

رضایت بخش بودن تحلیل عاملی و شاخص‌های مورد مطالعه است. با توجه به میزان همبستگی هر یک از شاخص‌ها، می توان عناوین مناسبی را برای هر یک از عوامل انتخاب نمود. در میان پنج عامل استخراج شده، نخستین عامل به تنهایی۵۳/۱۲ درصد از واریانس را توضیح می دهد (این امر بیانگر ارزش و اهمیت عامل اول نسبت به سایر عامل‌هاست) و عامل دوم ۱۷/۲۲ درصد از واریانس بعدی را محاسبه می نماید. عامل سوم ۱۱ درصد و عامل چهارم ۷/۳۸ و عامل پنجم ۴/۳۸ درصد از واریانس را محاسبه نموده، توضیح می دهند.

- **عامل اول:** مقدار ویژه این عامل۱۸/۵۹ است که به تنهایی قادر است۵۳/۱۲ درصد از واریانس را محاسبه نموده، توضیح دهد. در این عامل، ۱۴شاخص بارگذاری شده است که بیشترین تأثیر را در بین عوامل پنجگانه دارد. جدول شمارهٔ(۱) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل اول را تشریح می کند. شاخص‌های بارگذاری شده در عامل اول از نوع شاخص‌های هنری هستند. لذا بر اساس شاخص‌های بارگذاری شده در عامل اول می توان این عامل را یک عامل« فرهنگی- هنری» دانست.

جدول شمارهٔ۱- شاخص‌های بارگذاری شده در عامل اول

ردیف	شاخص‌ها	مقدار همبستگی
۱	تعداد سینما به ده هزار نفر	۰/۹۶
۲	ضریب استفاده از سینما	۰/۹۳
۳	تعداد صندلی‌های موجود در سینماها به ده هزار نفر	۰/۹۵
۴	تعداد مراکز رایانه به ده هزار نفر	۰/۶۶
۵	ضریب کاربران اینترنت	۰/۸۸
۶	تعداد کاربران اینترنت	۰/۶۳
۷	سرانه رایانه	۰/۶۱
۸	سرانه فضای کافی نت	۰/۵۴
۹	تعداد دکه‌های مطبوعاتی به ده هزار نفر	۰/۷۰
۱۰	سرانه فضای دکه‌های مطبوعاتی	۰/۷۰

۱۱	تعداد مراکز فرهنگی به ده هزار نفر	۰/۹۰
۱۲	تعداد انتشارات به ده هزار نفر	۰/۵۷
۱۳	تعداد مراکز چاپ به ده هزار نفر	۰/۷۳
۱۴	تعداد موزه به ده هزار نفر	۰/۷۱

مأخذ: محاسبات نگارندگان

- **عامل دوم:** مقدار ویژه دومین عامل۶/۰۲ است که قادر است ۲۲/ ۱۷درصد از واریانس را تبیین کند. در جدول شماره (۲) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل دوم را به همراه مقدار همبستگی‌های ارایه شده و عناوین شاخص‌ها، می توان مشاهده نمود. این عامل را می توان عامل « فرهنگی- آموزشی» نام نهاد.

جدول شمارهٔ ۲- شاخص‌های بارگذاری شده در عامل دوم

ردیف	شاخص‌ها	مقدار همبستگی
۱	بارتکفل ناخالص (معکوس)	۰/۸۷
۲	نرخ فعالیت عمومی	۰/۸۵
۳	نرخ سواد زنان	۰/۷۷
۴	نرخ سواد مردان	۰/۷۶
۵	تعداد مؤسسات فرهنگی هنری به ده هزار نفر	۰/۹۳
۶	تعداد آموزشگاه هنری به ده هزار نفر	۰/۷۳
۷	تعداد آموزشگاه موسیقی به ده هزار نفر	۰/۸۲
۸	تعداد آموزشگاه آزاد سینمایی به ده هزار نفر	۰/۸۱
۹	تعداد مطبوعات محلی به ده هزار نفر	۰/۷۳
۱۰	تعداد نگارخانه به ده هزار نفر	۰/۶۳
۱۱	تعداد فروشگاه‌های عرضه محصولات فرهنگی به ده هزار نفر	۰/۵۶

مأخذ: محاسبات نگارندگان

-**عامل سوم:** مقدار ویژه این عامل برابر با ۳/۸۵ است که قادر است ۱۱ درصد از واریانس را محاسبه و تبیین کند. در این عامل، شش شاخص بارگذاری شده که مربوط به خدمات پژوهشی هستند؛ لذا می توان آنها را عامل «فرهنگی- پژوهشی » نامید.

جدول شمارهٔ ۳- شاخص‌های بارگذاری شده در عامل سوم

ردیف	شاخص‌ها	مقدار همبستگی
۱	سرانه فضای کتابخانه	۰/۹۴
۲	سرانه کاربری‌های فرهنگی	۰/۸۹
۳	تعداد سالن‌های نمایشی به ده هزار نفر	۰/۹۳
۴	تعداد کتابخانه به ده هزار نفر	۰/۵۷
۵	نسبت کتاب به ده هزار نفر	۰/۹۲
۶	تعداد کانون‌های فرهنگی مساجد به ده هزار نفر	۰/۶۸

مأخذ: محاسبات نگارندگان

- **عامل چهارم:** مقدار ویژه در عامل چهارم ۲/۵۸ است و ۷/۳۸ درصد از واریانس را محاسبه نموده، توضیح می دهد. مطابق جدول ذیل دو شاخص بارگذاری شده در این عامل شاخص اجتماعی است. در نتیجه، این عامل را می توان« فرهنگی- اجتماعی» نام گذاری کرد.

جدول شمارهٔ ۴- شاخص‌های بارگذاری شده در عامل چهارم

ردیف	شاخص‌ها	مقدار همبستگی
۱	سرانه فضای فرهنگسرا	۰/۸۲
۲	تعداد فرهنگسرا به ده هزار نفر	۰/۹۴

مأخذ: محاسبات نگارندگان

- **عامل پنجم:** مقدار ویژه این عامل ۱/۵۳ که قادر است ۴/۳۸ درصد از واریانس را محاسبه نموده، توضیح دهد. با توجه به دو شاخص بارگذاری شده در این عامل که از نوع مراجعان به کتابخانه است، می‌توان آن را«مراجعه کننده به کتابخانه » نام گذاری کرد.

جدول شمارهٔ ۵- شاخص‌های بارگذاری شده در عامل پنجم

ردیف	شاخص‌ها	مقدار همبستگی
۱	ضریب استفاده کننده از کتابخانه	۰/۸۵
۲	نسبت مراجعه کننده به کتابخانه و سالن مطالعه به جمعیت لازم التعلیم	۰/۸۷

مأخذ: محاسبات نگارندگان

۷- سطح بندی مناطق شهر اصفهان:

به منظور دستیابی و شناخت بهتر از وضعیت خدمات فرهنگی (میزان برخورداری از فضاها و امکانات فرهنگی) مناطق مورد مطالعه و تعیین اولویت توسعه و عمران در این مناطق با بهره‌گیری از تاپسیس به عنوان روش کاربردی، مناطق چهارده گانهٔ شهر اصفهان براساس ۳۵ شاخص انتخابی مورد سنجش قرار گرفته‌اند و در پنج گروه سطح بندی شده‌اند. از نظر کیفیت توسعه فرهنگی ضرایب ۰/۵۶ تا ۰/۶۶ بسیار برخوردار، ۰/۳۱ تا ۰/۲۶ برخوردار، ۰/۱۴ تا ۰/۱۱ متوسط (نیمه برخوردار)، ۰/۰۸ تا ۰/۰۹ محروم، ۰/۰۴ تا ۰/۰۶ بسیار محروم از امکانات فرهنگی نامیده می‌شود. از مجموع ۱۴ منطقه شهری، ۲منطقه بسیار برخوردار، ۲ منطقه برخوردار، ۳ منطقه نیمه برخوردار، ۳ منطقه محروم و ۴ منطقه بسیار محروم هستند.

برای سنجش اینکه تا چه حد مقدار شاخص توسعه فرهنگی به طور متعادل در بین مناطق توزیع شده، از روش ضریب اختلاف[۹] استفاده شده است. نتیجه حاصل از ضریب اختلاف به دست آمده نشان می دهد که مناطق شهر اصفهان از لحاظ شاخص‌های مورد بررسی در وضع نامتعادلی به سر می برند. به عبارت دیگر، شاخص‌ها به صورت نامتعادل در بین مناطق توزیع شده اند، چنانکه از شکاف توسعه نیز می‌توان به این امر دست یافت. همان طور که در جدول

۹-Coefficient of Variation

- برای سنجش اینکه تا چه اندازه مقدار یک شاخص به طور متعادل در بین نواحی توزیع شده، از روش ضریب اختلاف استفاده می‌شود (بدری و اکبریان رونیزی،۱۳۸۵: ۱۴) هر چه مقدارC.V کوچکتر باشد، توزیع، یکنواخت تر را نشان می‌دهد (معصومی اشکوری، ۱۳۸۵: ۱۳۰).

$$CV = \frac{\sqrt{\sum_{i-1}^{n} \frac{\left(X_i - \bar{X}\right)}{N}}}{\sum_{i-1}^{n} \frac{X_i}{N}}$$

شمارهٔ(۶) ملاحظه می گردد، میزان نابرابری‌ها در شاخص‌های فرهنگی بـا اسـتفاده از نتـایج شاخص ضریب پراکندگی ۱/۰۵است که نشان دهندهٔ ضعف بسیار شـدید در برخـورداری از امکانات فرهنگی است و شکاف و نابرابری توسعه در این مناطق بسیار بالا بـوده اسـت؛ بـه طوری که اختلاف و شکاف توسعه بین مناطق بسیار برخوردار و بسیار محروم ۱۵/۳ است.

جدول شمارهٔ ۶- سطح بندی مناطق شهر اصفهان از نظر شاخص‌های مورد بررسی با استفاده از روش تاپسیس

ردیف	نام مناطق	میزان تاپسیس	رتبه	میانگین میزان تاپسیس	میزان برخورداری	ضریب پراکندگی (C.V)	شکاف توسعه
۱	منطقه۱	۰/۶۶	۱	۰/۶۱۱	بسیار برخوردار	۱/۰۵	۱۵/۳
۲	منطقه۳	۰/۵۶	۲				
۳	منطقه۶	۰/۳۱	۳	۰/۲۸۵	برخوردار		
۴	منطقه۵	۰/۲۶	۴				
۵	منطقه ۴	۰/۱۴	۵	۰/۱۲۷	متوسط (نیمه برخوردار)		
۶	منطقه ۸	۰/۱۴	۶				
۷	منطقه ۱۲	۰/۱۱	۷				
۸	منطقه۲	۰/۰۹	۸	۰/۰۸۱	محروم		
۹	منطقه۱۱	۰/۰۸	۹				
۱۰	منطقه۹	۰/۰۸	۱۰				
۱۱	منطقه۱۳	۰/۰۶	۱۱	۰/۰۴۷	بسیار محروم		
۱۲	منطقه۱۰	۰/۰۵	۱۲				
۱۳	منطقه۷	۰/۰۴	۱۳				
۱۴	منطقه ۱۴	۰/۰۴	۱۴				

مأخذ: محاسبات نگارندگان

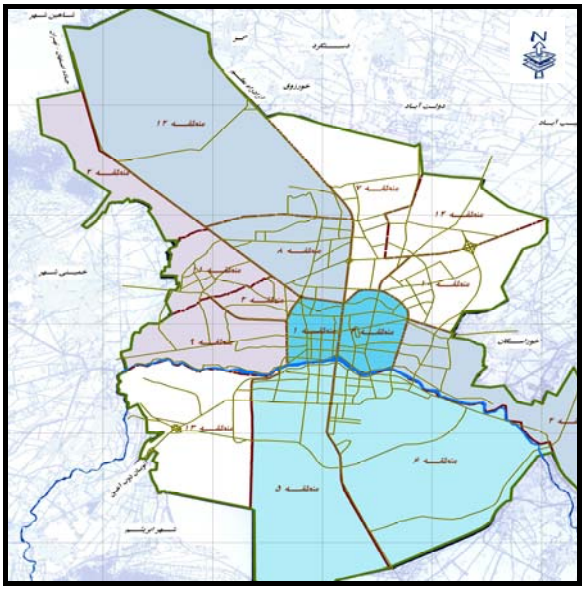

نقشه شماره۱: سطوح برخورداری مناطق شهر اصفهان با استفاده از روش تاپسیس

مأخذ: محاسبات و ترسیم نگارندگان

توزیع نامتعادل امکانات و فضاهای فرهنگی در بین مناطق بسیار زیاد است. به عبارتی توزیع خدمات فرهنگی در بین مناطق ناعادلانه بوده است. افزایش توزیع ناعادلانه خدمات فرهنگی در بین مناطق، به عدم برخورداری مناطق محروم از حقوق فرهنگی و خواست‌های معنوی و ارزشی آنان و اوقات فراغت (تفریح و نشاط) همسان با مناطق برخوردار منجر می‌شود. و این امر به تشدید نابرابری منطقه‌ای کمک می‌کند.

۸- مدل پیش بینی اولویت بندی توسعه شاخص‌ها در مناطق

با بهرگیری از نرم افزار رایانه‌ای SPSS و استفاده از مدل رگرسیون چند متغیره، می‌توان اولویت توسعه شاخص‌های خدمات فرهنگی مناطق را براساس امتیازات عاملی محاسبه و ارائه نمود. در این محاسبات، امتیازات عاملی پنج عامل به عنوان متغیرهای مستقل و میزان تاپسیس به عنوان متغیر وابسته تحلیل شده اند. در جدول شمارهٔ(۷) R^2 به دست آمده۰/۹۸۷ است. این رقم نشان می دهد که ۹۸/۷ درصد تغییرات درجه توسعه یافتگی مناطق شهر اصفهان ناشی از پنج عامل مورد بررسی است. با کاهش عوامل به عنوان متغیرهای مستقل از

مقدارR۲ کاسته می‌شود و این امر بیان می‌دارد که با افزایش شاخص‌های مورد مطالعه و همچنین، افزایش عوامل درصد تغییرات درجه توسعه یافتگی مناطق نیز بیشتر می‌شود.

جدول شمارهٔ۷- خلاصه مدل

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
۱	۰/۹۹۴(a)	۰/۹۸۷	۰/۹۷۹	۰/۰۲۸۴۸

a. Predictors: (Constant) f۵, f۴, f۳f۲, f۱.

در جدول شمارهٔ(۸)تحلیل واریانس نیز معنی‌دار بودن رگرسیون و رابطه خطی بین متغیرها با سطح معنی‌داری (Sig:۰/۰۰۰) که معنی دار بودن آن در سطح۹۹ درصد را نشان دهد، تأیید می گردد.

جدول شمارهٔ۸- تحلیل واریانس

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
	Regression	۰/۴۹۸	۵	۰/۱۰۰	۱۲۲/۸۲۴	۰/۰۰۰(a)
	Residual	۰/۰۰۶	۸	۰/۰۰۱		
	Total	۰/۵۰۵	۱۳			

a. Predictors: (Constant) f۵, f۴, f۳f۲, f۱.

b. Dependent Variable: Topsis

با استفاده از جدول شمارهٔ (۹) مدل پیش بینی اولویت توسعه شاخص‌های فرهنگی مناطق ارائه می گردد.

جدول شمارهٔ۹- ضرایب

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	۰/۱۸۷	۰/۰۰۸		۲۴/۵۶۸	۰/۰۰۰
f ۱	۰/۱۴۱	۰/۰۰۸	۰/۷۱۶	۱۷/۸۵۹	۰/۰۰۰
f ۲	۰/۰۸۶	۰/۰۰۸	۰/۴۳۸	۱۰/۹۲۸	۰/۰۰۰
f ۳	۰/۱۰۴	۰/۰۰۸	۰/۵۲۷	۱۳/۱۳۸	۰/۰۰۰
f ۴	۰/۰۱۳	۰/۰۰۸	۰/۰۶۷	۱/۶۷۳	۰/۱۳۳
f ۵	-۰/۰۰۵	۰/۰۰۸	-۰/۰۲۴	-۰/۶۰۳	۰/۵۶۳

a. Dependent Variable: HD۱

مدل استخراج شده از رابطه رگرسیونی به شرح ذیل است:

$$Y= ۰/۱۸۷+ ۰/۱۴۱f ۱ + ۰/۰۸۶f ۲ + ۰/۱۰۴f ۳ + ۰/۰۱۳f ۴ - ۰/۰۰۵f ۵$$

همان طور که مقدار سطح معنی داری نشان می دهد، تأثیرات عوامل اول، سوم، دوم، چهارم معنی دار هستند و تأثیرات عامل پنجم معنی دار نیست و تأثیرات بسیار ضعیفی در پیشگویی درجه توسعه خدمات فرهنگی دارد. با نگاهی به مقادیر بتا روشن می شود که به ترتیب سهم عوامل اول، سوم، دوم، چهارم و پنجم در پیش گویی بیشتر است، زیرا یک واحد تغییر در انحراف معیار عوامل مؤثر باعث می شود انحراف معیار درجه توسعه یافتگی به ترتیب به اندازه‌های ۰/۱۴۱، ۰/۰۸۶، ۰/۱۰۴، ۰/۰۱۳ و ۰/۰۰۵- تغییر پیدا کند.

۹- نتیجه گیری

براساس تحلیل‌های صورت گرفته ۳۵ شاخص انتخابی توسعه فرهنگی از طریق مدل تحلیل عاملی به ۵ عامل کاهش یافته، سهم هر عامل در توسعه مشخص گردید. پنج عامل ایجاد شده ۹۳/۱۱ درصد واریانس را قادر است محاسبه و توضیح دهد. عامل اول به تنهایی ۵۳/۱۲ درصد را محاسبه می کند و عوامل بعدی به ترتیب ۱۷/۲۲، ۱۱، ۴/۳۸ و ۴/۳۸ درصد از واریانس را محاسبه کرده، توضیح می دهند. با استفاده از مدل تاپسیس مناطق در پنج سطح رتبه بندی شده، ضریب پراکندگی این شاخص نیز محاسبه گردید. براساس سطح بندی صورت گرفته،۲منطقه ۱ و ۳ با میانگین۰/۶۱در سطح بسیار برخوردار جای گرفته اند و ۲ مناطق ۶ و ۵ با میانگین ۰/۲۸ سطح دوم برخوردار را به خود اختصاص داده اند و مناطق ۴، ۸ و ۱۲ با میانگین ۰/۱۲ ضریب اولویت سطح متوسط(نیمه برخوردار) را در بر دارند. و مناطق ۲، ۱۱ و ۹ با میانگین ۰/۰۸ سطح چهارم محروم را به خود اختصاص داده اند سطح محروم با و مناطق ۷، ۱۰، ۱۳ و ۱۴ نیز با میانگین ۰/۰۴ در سطح بسیار محروم جای گرفته اند. در نهایت، با بهرگیری از مدل رگرسیون چند متغیره بین عوامل و درجه برخورداری اولویت برنامه ریزی مشخص گردید. نتیجه حاصل از این تحلیل بیان می دارد که برای توسعه خدمات فرهنگی مناطق به ترتیب عامل اول با عنوان مؤلفه «فرهنگی- هنری»، عامل سوم با عنوان

مؤلفه «فرهنگی- پژوهشی» و عامل دوم با عنوان مؤلفه ی « فرهنگی- آموزشی» است. این سه عامل در اولویت اول برای توسعه خدمات فرهنگی مناطق به ترتیب برای نواحی بسیار محروم، محروم، متوسط(نیمه برخوردار)، برخوردار و بسیار برخوردار پیشنهاد می گردد. عامل چهارم در اولویت دوم می تواند در افزایش سطح توسعه مناطق نیمه برخوردار به بالا مؤثر واقع گردد. عامل پنجم در اولویت سوم می تواند در افزایش سطح مناطق محروم و بسیار محروم مؤثر واقع گردد. خدمات فرهنگی در رشد و شکوفایی استعدادها و سرمایه انسانی، مؤثر در ایجاد توسعه فرهنگ شهروندی، اجتماعی و اقتصادی متوازن تلقی می شود. بدین منظور، برنامه ریزان فرهنگی و شهری باید تمهیدات لازم را برای ارتقای سطح خدمات فرهنگی مناطق محروم به منظور بهبود سطح زندگی آنها و رسیدن به یک رشد متوازن در بین مناطق شهر اصفهان فراهم نمایند.

منابع

۱- اکبری، محمد علی.(۱۳۸۱). تجربیاتی از برنامه ریزی فرهنگی در ایران(۵۷-۱۳۲۰)؛ فصلنامهٔ فرهنگ عمومی، ش ۳۳.

۲- اکبری، نعمت الله و مهدی زاهدی کیوان. (۱۳۸۷). کاربرد روش‌های رتبه بندی و تصمیم گیری چند شاخصه، وزارت کشور، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.

۳- ایوانز، گریم، ترجمهٔ پرویز اجلالی. (۱۳۸۱). برنامه ریزی فرهنگی، مفهومی هنوز مبهم؟، فصلنامه فرهنگ عمومی، ش ۳۳.

۴- بدری، علی و رضا اکبریان رونیزی.(۱۳۸۵). مطالعه تطبقی کاربرد روش‌های سنجش توسعه یافتگی در مطالعات ناحیه ای،مورد: شهرستان اسفراین، مجله ی جغرافیا و توسعه.

۵- بریس،نیکلا و ریچارد کمپ و رزمری سنلگار.(۱۳۸۲). تحلیل داده‌های روانشناختی با برنامه ی اس پی اس اس، مترجمان، خدیجه علی آبادی و علی صمدی، انتشارات نشر دوران،چاپ اول.

۶- ترابی، علیرضا، شیراسب، راحله.(۱۳۸۳). شهر فرهنگی و فرهنگ شهری، ماهنامه پژوهشی، آموزشی، اطلاع رسانی، برنامه ریزی و مدیریت شهری، وزارت کشور، سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، دوره جدید، سال ششم، ش ۶۴.

۷- تقوایی، مسعود، قائد رحمتی، صفر.(۱۳۸۵). تحلیل شاخص‌های توسعه فرهنگی استان‌های کشور، مجله ی جغرافیا و توسعه ی ناحیه ای، شماره هفتم.

۸- حکمت نیا، حسن و میرنجف موسوی (۱۳۸۳)؛ بررسی و تحلیل روند تغییرات سطوح توسعه و نابرابری‌های ناحیه ای

در استان یزد، مجله ی جغرافیا و توسعه؛پاییز و زمستان

۹- خاکپور، براتعلی و باوان پوری(۱۳۸۸)؛ بررسی و تحلیل نابرابری در سطوح توسعه یافتگی مناطق شهر مشهد، مجلهٔ دانش و توسعه، سال شانزدهم، شمارهٔ۲۷.

۱۰- رویایی، رمضانعلی و رشیدپور، علی(۱۳۸۷)؛ طراحی و تبیین مدل قیمت گذاری کالاهای فرهنگی، مجله مدیریت فرهنگی، سال دوم، شماره اول.

۱۱- زیاری، کرامت الله(۱۳۷۹)؛ سنجش درجهٔ توسعه یافتگی فرهنگی استان‌های ایران، مجله ی نامهٔ علوم اجتماعی، شمارهٔ۱۶.

۱۲- سید جوادین، سید رضا(۱۳۸۳)؛ مبانی سازمان و مدیریت، نگاه دانش، چاپ اول.

۱۳- صالحی امیری، سید رضا و عظیمی دولت آبادی، امید(۱۳۸۷)؛ مبانی سیاستگذاری و برنام ریزی فرهنگی، مجمع تشخیص مصلحت نظام، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، چاپ اول، تهران.

۱۴- طبرسا، غلامعلی و فتحی، بهروز(۱۳۸۱)؛ بررسی فضاهای فرهنگی و هنری موجود با نیازهای جامعه، نشریه فرهنگ و پژوهش، شماره ۱۴۱.

۱۵- فنی، زهره(۱۳۸۳)؛ شهرهای کوچک رویدادی دیگر در توسعهٔ منطقه‌ای، چاپ اول، وزارت کشور، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.

۱۶- کلانتری، خلیل(۱۳۸۰)؛ برنامه ریزی و توسعه منطقه ای (تئوری و تکنیک‌ها)، انتشارات خوشبین، چاپ اول، تهران.

۱۷- کلانتری، خلیل(۱۳۸۲)؛ نقدی بر متدولوژی سنجش توسعه ی انسانی، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۶۱.

۱۸- معصومی اشکوری، سید حسن(۱۳۸۵)؛ اصول و مبانی برنامه ریزی منطقه ای، نشر پیام، چاپ سوم، تهران.

۱۹- مقدس خراسانی، ابوالقاسم(۱۳۸۰)؛ تعریفی وجود ندارد: درآمدی بر نگرش طرح‌های توسعه شهری به فضاهای فرهنگی، نشریه فرهنگ و پژوهش، شماره ۱۴۱.

۲۰- مو لایی، محمد(۱۳۸۶)؛ مقایسهٔ درجهٔ توسعه یافتگی بخش خدمات و رفاه اجتماعی استان‌های ایران طی سال‌های ۱۳۷۳ و ۱۳۸۳، فصلنامهٔ رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۴.

۲۱- نسترن، مهین(۱۳۸۰)؛ تحلیل فضایی مناطق دهگانه شهر اصفهان و سطح بندی توسعه آن، پایان نامه دکتری، رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری،گروه جغرافیا، دانشگاه اصفهان.

۲۲- نسترن، مهین، ابوالحسنی، فرحناز، ایزدی، ملیحه.(۱۳۸۹). کاربرد تکنیک تاپسیس در تحلیل و اولویت بندی توسعهٔپایدار مناطق شهری (مطالعهٔ موردی: مناطق شهری اصفهان)، مجلهٔ برنامه ریزی محیطی، دانشگاه اصفهان، پذیرش در تاریخ۱۳۸۹/۲/۸.

۲۳- *Comedia(۱۹۹۱), London World City: The position of Cultural*, London Planning advisory Committee.

۲۴- *Delevan, William M.,(۱۹۸۳), Adaptation, Variation and Cultural Geography, The Professional Geographer, Volume ۳۵, Issue ۴, Page ۳۹۹-۴۰۷.*

۲۵- *Landry,C(۲۰۰۰), The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators, London: Earthscan.*

۲۶- *Roy, B., and Vincke, P. (۱۹۸۱), "Multicriteria analysis: survey and new directions." European Journal of*

Operational Research, ۸, ۲۰۷–۲۱۸.

۲۷- *Zevede, B (۲۰۰۰), Culture and Personality, Great Britian: Blackwell.*